

บทที่ 8

การกำหนดราคาและความเคลื่อนไหวของราคาผลผลิตการเกษตร

ราคากำหนดขึ้นได้อย่างไร ผู้ผลิต พ่อค้า หรือ/ผู้บริโภค เป็นผู้กำหนด ตอนต้นๆ ในบทที่ 7 ได้กล่าวถึงบทบาทของราคา ที่สะท้อนให้ผู้ผลิต ทราบถึงความต้องการของผู้บริโภค ช่วยให้ผู้ผลิต ต้องตัดสินใจในการจัดการผลิต ขณะที่ผู้ทำหน้าที่การตลาดก็สามารถใช้ประโยชน์จากราคาในการรับซื้อ การเก็บรักษา การแปรรูป การหีบห่อ และการขาย ในสถานที่จำนวน เวลา และวิธีการที่ดีที่สุด โดยผู้บริโภคนั้นก็สามารถซื้อหาสินค้าได้ด้วยความสะดวก ปัญหาที่ว่า ราคาที่ทุกฝ่ายพอใจ เกิดขึ้นได้อย่างไร

การกำหนดราคาผลผลิตการเกษตร อาจแยกพิจารณาเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ การกำหนดราคาตามกลไกตลาด และการกำหนดราคาตามปัจจัยประกอบในทางปฏิบัติ

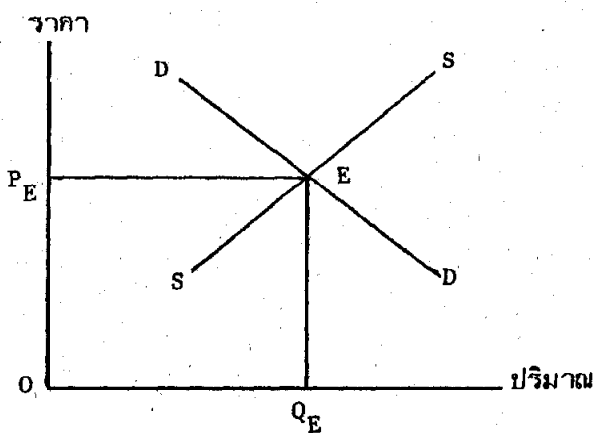
8.1 การกำหนดราคาตามกลไกตลาด

ราคาตามกลไกตลาด เป็นราคาในระบบตลาดแข่งขันเสรี โดยเฉพาะผลผลิตเกษตรมีลักษณะคล้ายตลาดแข่งขันอย่างสมบูรณ์มากกว่าผลผลิตอื่นๆ ราคาตามกลไกตลาดเป็นราคาที่ถูกกำหนดโดยอุปสงค์และอุปทานของตลาดผลผลิต

อุปสงค์และอุปทานผลผลิตที่กล่าวมาแต่ต้น เป็นอุปสงค์ อุปทานผลผลิตของบุคคล หรือหน่วยบริโภคและหน่วยการผลิตหน่วยหนึ่ง ไม่ใช่ของตลาด อุปสงค์ผลผลิตของตลาด เป็นอุปสงค์รวมที่เกิดจากการรวมอุปสงค์ของบุคคลหรือหน่วยการบริโภคทั้งหมดเข้าด้วยกัน เช่นเดียวกัน อุปทานผลผลิตของตลาดหรืออุปทานอุตสาหกรรม ก็เป็นอุปทานรวมที่เกิดจากการรวมอุปทานของบุคคล หรือของหน่วยการผลิตทั้งหมดเข้าด้วยกัน ราคาสินค้าในตลาดเกิดจากอุปสงค์ผลผลิตตลาด และอุปทานผลผลิตตลาด ณ จุดที่อุปสงค์และอุปทานได้ดุลกันพอดี เรียกว่า ราคาดุลยภาพ (equilibrium price) ซึ่งเป็นจุดที่ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายต่างพอใจ สามารถตกลงซื้อขายกันได้ ราคาดุลยภาพจะเปลี่ยนแปลงไปตามอุปสงค์หรืออุปทานที่เปลี่ยนแปลงไป หรือเปลี่ยนแปลงทั้งอุปสงค์และอุปทาน

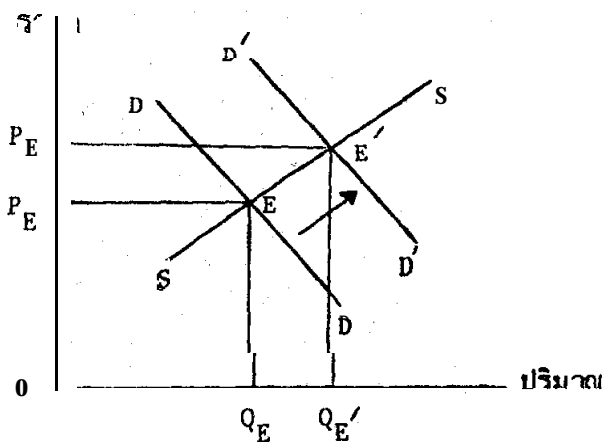
รูปที่ 8.1

แสดง ราคาดุลยภาพของตลาด

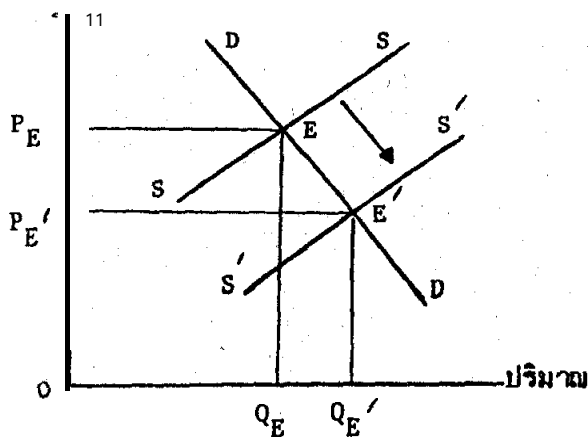
รูปที่ 8.2

แสดงราคาเมื่ออุปสงค์เพิ่มขึ้น

รูปที่ 8.3

แสดงราคาเมื่ออุปทานเพิ่มขึ้น

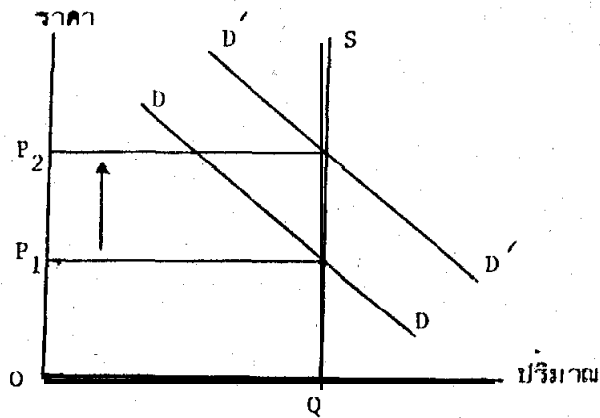
ราคาผลผลิตเกษตรตามระยะเวลา การเกิดราคาของผลผลิตการเกษตรตามกลไกของตลาดดังกล่าวมาแล้วจะแตกต่างกันตามระยะเวลาของการเกิดราคาสินค้าเกษตรซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาหน้า ระยะเวลาสั้น และระยะยาว

1) ราคาตามระยะเฉพาะหน้าหรือระยะตลาด เราทราบแล้วว่าระยะเฉพาะหน้านั้น อุปทานของผลผลิตมีจำนวนค่อนข้างคงที่ หรือคงที่ เพราะไม่สามารถเพิ่มผลผลิตได้ ความยืดหยุ่นจึงมีน้อยแล้วแต่ถ้าเก็บรักษามผลผลิตไว้หรือไม่ ถ้าไม่มีเก็บรักษาไว้ก่อน จำนวนผลผลิตจะคงที่คือไม่มีความ

ยืดหยุ่นเลย (perfectly inelastic) เส้นอุปทานจะชันเป็นเส้นตั้ง ดังนั้นราคาของผลผลิตเกษตรระยะเฉพาะหน้าจึงถูกกำหนดโดยอุปสงค์ คือถ้ามีอุปสงค์มากราคาจะสูง มีอุปสงค์น้อยราคาจะต่ำ จากรูป 8.4 อุปสงค์เพิ่มมากขึ้นจาก DD เป็น DD' ทำให้ราคาเพิ่มจาก P_1 เป็น P_2

รูปที่ 8.4

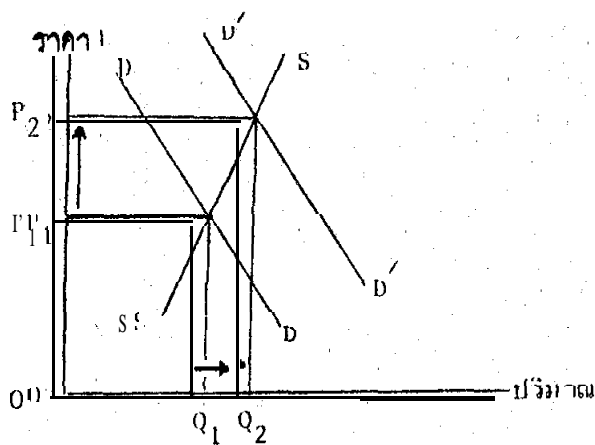
แสดง ราคาผลผลิตเกษตรระยะเฉพาะหน้า

2) ราคาผลผลิตเกษตรระยะสั้น กล่าวแล้ววาระยะสั้นเป็นระยะที่ผลผลิตอาจเปลี่ยนแปลงได้บ้างจากปัจจัยผันแปรในการผลิต ลักษณะของอุปทานผลผลิตจะมีความยืดหยุ่นน้อย อุปทานของผลผลิตระยะนี้ จึงได้รับอิทธิพลของต้นทุนของปัจจัยผันแปรด้วย หมายถึงว่าราคาผลผลิตนอกจากเป็นไปตามอุปสงค์แล้วจะต้องคุ้มกับต้นทุนผันแปรด้วย ผู้ผลิตจึงจะทำการผลิต จากรูป 8.5 ทั้งอุปสงค์และอุปทานมีลักษณะความยืดหยุ่นน้อย (inelastic) เมื่ออุปสงค์เพิ่มจาก DD เป็น DD' ราคาจะเพิ่มจาก P_1 เป็น P_2 มากกว่าการเพิ่มขึ้นของ Q_1 เป็น Q_2 ข้าวเป็นผลผลิตที่เหมือนที่สุดเพราะมีการผลิตข้าวนาปลังด้วย

รูปที่ 8.5

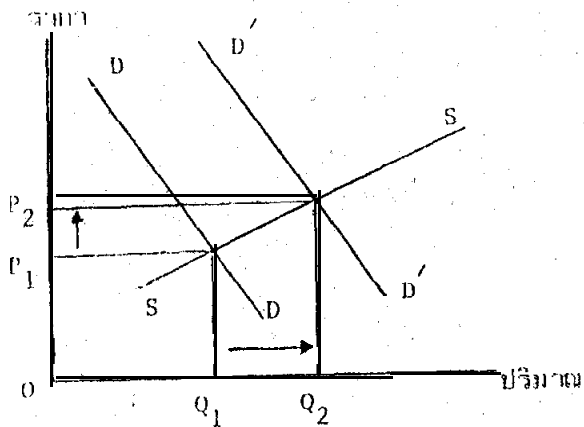
แสดง ราคาผลผลิตการเกษตรระยะสั้น

3) ราคาผลผลิตการเกษตรระยะยาว ระยะยาวเป็นระยะที่สามารถเปลี่ยนแปลงปริมาณผลิตได้ตามต้องการ ปริมาณผลผลิตไม่ได้ออกสู่ตลาดทั้งหมดเหมือนสองระยะที่กล่าวมา ผลผลิตมีทั้งผลิตแล้วส่วนหนึ่ง รวมทั้งผลผลิตที่ยังไม่ได้ผลิตโดยอาจอยู่ในแผนการผลิต ปริมาณผลิตจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับราคาผลผลิตและต้นทุนการผลิต ซึ่งอย่างน้อยต้องคุ้มกับต้นทุนเฉลี่ยต่ำสุด ลักษณะความยืดหยุ่นของอุปทานและอุปสงค์จะมีมากขึ้น ราคาขึ้นอยู่กับทั้งอุปสงค์และอุปทาน โดยเฉพาะอุปทานที่อาจจะเปลี่ยนหรือไม่เปลี่ยนก็ได้ แต่อุปสงค์จะมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่า ดังรูปที่ 8.6 และ 8.7

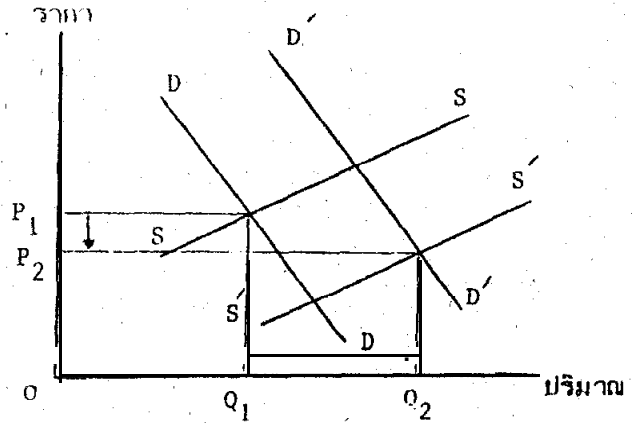
รูปที่ 8.6

แสดง ราคาผลผลิตเกษตรระยะยาว
อุปทานไม่เปลี่ยน

รูปที่ 8.7

แสดง ราคาผลผลิตเกษตรระยะยาว
เมื่ออุปทานและอุปสงค์เปลี่ยน

การกำหนดราคาตามกลไกตลาดที่ได้พิจารณามาแล้วนั้น เป็นการวิเคราะห์การกำหนดราคาเชิงทฤษฎี การกำหนดราคาคุณภาพหรือราคาตลาดในระบบเศรษฐกิจการแข่งขันแบบเสรีนั้น ไม่อาจเกิดขึ้นได้ทันทีทันใด จากอุปสงค์และอุปทานของสินค้า โดยทั่วไปราคาจะเกิดจากการกำหนดขึ้นมา ก่อนบนพื้นฐานของราคาเดิมในตลาดส่วนหนึ่ง ร่วมกับปัจจัยอื่นๆ เช่น ต้นทุนปัจจัย ค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษา เป็นต้น จากนั้นขบวนการในวิธีการตลาดที่ผู้ซื้อ ผู้ขาย จะปรับให้เกิดราคาซื้อขายที่ผู้ซื้อและผู้ขายต่างพอใจ เกิดการซื้อขายขึ้นเป็นราคาคุณภาพได้

8.2 การกำหนดราคาผลผลิตการเกษตรตามปัจจัยประกอบในทางปฏิบัติ

การกำหนดราคาในทางปฏิบัติเป็นการกำหนดราคาเบื้องต้นในตลาด ถ้าผู้ซื้อพอใจและผู้ขายก็พอใจ ก็อาจเป็นราคาดุลยภาพได้ หรืออาจไม่เป็นก็ได้ตามลักษณะการแข่งขันของตลาดว่าเป็นแบบใด การกำหนดราคากระทำได้หลายวิธี เช่น กำหนดจากต้นทุน จากระบบแข่งขันของตลาด กำหนดตามเขตตลาด และกำหนดจากส่วนเหลือการตลาด เป็นต้น รวมทั้งกำหนดโดยการแทรกแซงโดยตรงเมื่อกลไกตลาดล้มเหลว ซึ่งจะกล่าวเฉพาะบางวิธี

8.2.1 การกำหนดราคาจากต้นทุน

การกำหนดราคาจากต้นทุนนี้เป็นราคาทั้งต้นทุนการผลิตและต้นทุนการตลาด ดังนั้นจึงพิจารณาเป็น 2 กรณี คือราคาของผู้ผลิตจากแหล่งผลิต และราคาของผู้ทำหน้าที่การตลาด

1) ราคาของผู้ผลิตจากแหล่งผลิต เป็นการคิดราคาจากต้นทุนการผลิตยังไม่รวมถึงต้นทุนการตลาด คือ ต้นทุนคงที่เฉลี่ย (AFC) รวมกับต้นทุนผันแปรเฉลี่ย (AVC) รวมกับกำไรที่เกษตรกรต้องการ หรืออาจคิดราคาจากหลักของกำไรสูงสุดที่ $MC=MR$ โดยกำหนดให้ราคาผลผลิต ณ จุดรายได้เพิ่ม (MR) เท่ากับต้นทุนเพิ่ม (MC) ซึ่งเป็นจุดกำไรสูงสุด รวมกับกำไรที่ต้องการต่อหน่วย เป็นราคาผลผลิตที่กำหนด

2) ราคาของผู้ทำหน้าที่การตลาด ได้แก่พ่อค้าในตลาดขายปลีก พ่อค้าในตลาดขายส่งและพ่อค้ารวบรวมผลผลิตในตลาดท้องถิ่น การกำหนดราคาจากต้นทุน ประกอบด้วยต้นทุนจากราคาฟาร์ม(ราคาผลผลิตจากฟาร์ม) รวมกับต้นทุนการตลาดทุกขั้นตอนรวมกับกำไรที่ต้องการ หรืออาจกล่าวว่า ราคาในตลาดขายปลีกเกิดจากราคาผลผลิตจากฟาร์ม รวมกับส่วนเหลือการตลาด (ต้นทุนการตลาด+กำไร) ก็ได้ เช่นเดียวกัน

การกำหนดราคาจากต้นทุนการผลิตนี้ในทางปฏิบัติ พ่อค้ารวบรวมผลผลิต พ่อค้าขายส่งและพ่อค้าขายปลีกนิยมกันมากเพราะง่ายและเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงของราคาน้อย เป็นวิธีการที่เรียกว่า วิธีการกำหนดส่วนที่เพิ่มขึ้น (markups) ซึ่งเป็นการกำหนดราคาสินค้าให้สูงกว่าต้นทุน ทั้งต้นทุนการผลิตหรือต้นทุนการซื้อสินค้ารวมกับต้นทุนการตลาดโดยคิดเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์จากราคาซื้อสินค้า หรือจากราคาขายสินค้าก็ได้ คือ

$$\begin{aligned} \text{ส่วนที่เพิ่มขึ้น (markups)} &= \frac{\text{จำนวนเงินส่วนที่เพิ่มขึ้น}}{\text{ต้นทุนการผลิตและการตลาด}} \times 100 \\ \text{หรือ} &= \frac{\text{จำนวนเงินส่วนที่เพิ่มขึ้น}}{\text{ราคาขาย}} \times 100 \end{aligned}$$

ตัวอย่าง พ่อค้าขายปลีกซื้อทุกเรียนจากพ่อค้าขายส่งกิโลกรัมละ 70 บาท ต้นทุนการขนส่งกิโลกรัมละ 40 บาท พ่อค้าขายปลีกกำหนดส่วนที่เพิ่มขึ้น 30 เปอร์เซ็นต์ ของต้นทุน จงหาราคาขายปลีกทุเรียน

$$\begin{aligned} \text{ต้นทุนรับซื้อ} + \text{ต้นทุนการตลาด} &= 70 + 40 \\ &= 110 \text{ บาท} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{ส่วนที่เพิ่มขึ้น 30 เปอร์เซ็นต์ของต้นทุน} \\ &= \frac{110 \times 30}{100} = 33 \text{ บาท} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{ดังนั้นราคาขายปลีกทุเรียนกิโลกรัมละ } 110 + 33 \\ &= 143 \text{ บาท} \end{aligned}$$

8.2.2 การกำหนดราคาตามระบบแข่งขันในตลาดผลผลิตการเกษตร

1) ลักษณะการแข่งขันในตลาด ปัจจุบันกล่าวได้ว่ามีความสำคัญและหลากหลายรูปแบบมากยิ่งขึ้นทั้งด้านราคา ปริมาณธุรกิจ โปรแกรมนการขาย การบริการควบคู่กับการซื้อขายและอื่นๆ การแข่งขันในด้านตลาดมีอยู่ทุกระดับตลาดตั้งแต่ระดับตลาดในแหล่งผลิตที่มีการซื้อขายระหว่างผู้ผลิตกับพ่อค้า ตลาดขายปลีกที่มีการซื้อขายระหว่างพ่อค้ากับผู้บริโภค รวมทั้งระดับอื่นๆ ในตลาดขายส่งที่มีการซื้อขายระหว่างพ่อค้าท้องถิ่นกับพ่อค้าตลาดกลาง ระหว่างพ่อค้าขายส่งกับพ่อค้าขายปลีก เป็นต้น การแข่งขันในตลาดไม่เพียงก่อให้เกิดการผลิตที่มีประสิทธิภาพ มีผลผลิตใหม่ๆ เกิดขึ้นเท่านั้น อัดัม สมิธยังได้กล่าวไว้ว่า¹⁸ “การแข่งขันเป็นกลไกที่ควบคุมการแสวงหากำไรของผู้ดำเนินธุรกิจในตลาด” เช่น ในตลาดผูกขาด อาจมีการกำหนดราคาเพื่อแสวงหากำไรที่ำใจชอบได้จึงควบคุมด้วยการแข่งขัน

การแข่งขันในตลาดสินค้าเกษตรจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีเสรีภาพด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้ ในระบบเศรษฐกิจคือผู้บริโภคมีเสรีภาพที่จะเลือกซื้อสินค้าต่างๆ เพื่อใช้บริโภค ผู้ผลิตหรือหน่วยธุรกิจมีเสรีภาพในการผลิตและพัฒนาการผลิตตามความเหมาะสมของตลาด ขณะเดียวกันหน่วยธุรกิจที่ดำเนินธุรกิจในการตลาดก็มีเสรีภาพในการเข้าหรือออกจากธุรกิจในตลาดเสมอ และสุดท้ายผู้ซื้อและผู้ขายต่างก็มีเสรีภาพในการต่อรอง เพื่อซื้อขายสินค้าเป็นที่พึงพอใจของทั้งสองฝ่าย เหล่านี้เป็นเสรีภาพที่พึงมีในระบบตลาดเสรี

¹⁸ คาร์เนย์ เชนฮอลล์ (อ้างแล้ว) หน้า 105

การแข่งขันในตลาดสินค้าเกษตรอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิดใหญ่ๆ คือการแข่งขันในราคาสินค้า (price competition) และการแข่งขันเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวกับราคา (nonprice competition) การแข่งขันที่ไม่เกี่ยวกับราคามีหลายรูปแบบได้แก่ การแข่งขันในหน่วยธุรกิจเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้า การแข่งขันภายในประเทศ การแข่งขันระหว่างประเทศ การแข่งขันในสถาบันการตลาด เช่น ร้านค้ากับซูเปอร์มาร์เก็ต พ่อค้าหาบเร่กับร้านของชำ การแข่งขันในหน้าที่การตลาด ส่วนการแข่งขันในราคาสินค้านั้นจะได้พิจารณาในรายละเอียดเกี่ยวกับการกำหนดราคาในระบบการแข่งขันในตลาดต่อไป

การแข่งขันในตลาด จะเป็นการแข่งขันในราคาสินค้า หรือการแข่งขันในเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวกับราคา ในแง่ของความเป็นจริงในสถานการณ์ปัจจุบันระบบการแข่งขันในตลาดสินค้าเกษตรที่มีประสิทธิภาพแม้ว่าจะไม่มีลักษณะการแข่งขันที่สมบูรณ์ก็ตาม ควรจะมีลักษณะดังนี้

- 1) มีจำนวนผู้ซื้อผู้ขายมากพอที่จะให้ผู้ซื้อ ผู้ขาย มีโอกาสเลือกซื้อ-ขายได้
- 2) ไม่มีพ่อค้าคนใดมีอิทธิพลมากพอที่จะควบคุมคู่แข่งได้
- 3) ไม่มีข้อตกลงหรือสัญญาผูกพันในด้านนโยบายการค้าใดๆ ที่จะทำให้มีการรวมกลุ่มดำเนินการต่างๆ ในตลาดเพื่อกำหนดราคา และปริมาณธุรกิจ
- 4) การเข้าหรือออกจากการค้าเนินธุรกิจต้องเป็นไปโดยเสรีไม่มีอุปสรรคที่นอกเหนือจากการแข่งขันขัดขวาง
- 5) ผู้ซื้อและผู้ขาย สามารถเข้าติดต่อกันได้อย่างเสรี ไม่มีพ่อค้าหรือกลุ่มพ่อค้ารายใดให้สิทธิพิเศษ

2) ราคาในระบบการแข่งขันในตลาด

การกำหนดราคาตามระบบการแข่งขันในตลาดต่อไปนี้เป็นการแข่งขันของธุรกิจที่คล้ายกันในตลาดระดับเดียวกัน

2.1) ตลาดแข่งขันอย่างสมบูรณ์ (perfect competition) ตลาดแข่งขันอย่างสมบูรณ์เป็นตลาดที่ประกอบด้วยเงื่อนไขต่อไปนี้

- ก) จำนวนผู้ซื้อและผู้ขายมีมากจนไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดมีอิทธิพลต่อราคาตลาดได้ นอกจากนี้ลักษณะของธุรกิจจะมีขนาดเล็ก มีจำนวนมากและขนาดธุรกิจก็ไม่ต่างกันมาก
- ข) ผู้ซื้อและผู้ขายแต่ละรายมีความรอบรู้ อย่างสมบูรณ์ (perfect knowledge) เกี่ยวกับภาวะการตลาด เป็นต้นว่าความเปลี่ยนแปลงในปริมาณความต้องการเสนอซื้อและเสนอขาย ปัจจัยทั้งหมดที่มีผลต่อสภาพตลาด
- ค) ไม่มีการรวมตัวตกลงกันหรือสัญญาผูกพันกันระหว่างผู้ซื้อหรือผู้ขาย โดยทั้งผู้ซื้อหรือผู้ขายแต่ละรายมีอิสระที่จะซื้อหรือขายได้อย่างเสรี

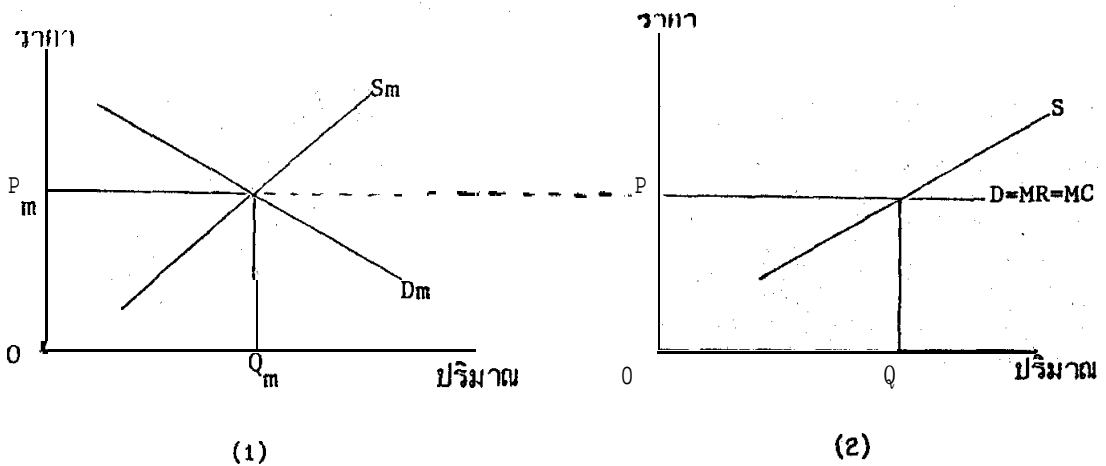
ง) สินค้าที่ทำการซื้อขายจะไม่แตกต่างกัน คือเป็นสินค้าชนิดเดียวกัน มีลักษณะเหมือนกัน แต่อาจมีคุณภาพที่แตกต่างกันได้บ้าง สินค้าชนิดเดียวกันถ้าหีบห่อต่างกันจะถือว่าเป็นสินค้าที่แตกต่างกัน เป็นสินค้าคนละชนิด เช่น ข้าวสาร 5 เปอร์เซ็นต์ที่บรรจุถุงพลาสติกอย่างดีพร้อมกับติดตราอย่างเด่นชัด จะเป็นคนละชนิดกับข้าว 5 เปอร์เซ็นต์ที่วางขายในตลาดสด

จ) ปัจจัยในการผลิต และดำเนินการมีการเคลื่อนย้ายได้อย่างสมบูรณ์และเสรีจากท้องถิ่นหนึ่งไปยังอีกท้องถิ่นหนึ่งจะให้ผลตอบแทนสูงกว่าคือไม่มีอุปสรรคในการเคลื่อนย้ายทุนแรงงาน และการจัดการ

การกำหนดราคาในตลาดสมบูรณ์ ตามเงื่อนไขของค้ประกอบดังกล่าว ผู้ซื้อและผู้ขายแต่ละรายจะซื้อขายสินค้าของตนในราคาเดียวกันกับราคาตลาดโดยผู้ขายจะขายได้หมด ผู้ซื้อก็สามารถซื้อสินค้าได้หมดตามต้องการ เพราะถ้าราคาแต่ละคนธุรกิจสูงกว่าราคาตลาดก็จะไม่สามารถขายผลผลิตได้ เพราะผู้ซื้อจะไปซื้อสินค้าจากผู้ขายรายอื่นๆ แทน หรือถ้าตั้งราคาต่ำกว่าราคาตลาด ผู้ซื้อก็จะแย่งกันซื้อจนสินค้าหมดไปอย่างรวดเร็วโดยไม่สามารถสนองต่อความต้องการทั้งหมดได้ ดังนั้นภายใต้เงื่อนไขของการแข่งขันอย่างสมบูรณ์นี้ หน่วยธุรกิจแต่ละหน่วยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงนโยบายราคาและการขาย แต่จะสละเวลาทั้งหมดไปเพื่อปรับปรุงการผลิตของตนให้อยู่ ณ ปริมาณที่จะได้กำไรสูงสุด

รูปที่ 8.8

แสดง การกำหนดราคาในตลาดแข่งขันอย่างสมบูรณ์

จากรูปที่ 8.8 แสดงให้ทราบภาวะที่เกษตรกรอยู่ในตลาดการแข่งขันที่สมบูรณ์ ที่จะต้องยอมรับสภาพของตลาดและปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพตลาดโดยเกษตรกรแต่ละคน รูป (2) จะสามารถผลิตและขายเป็นจำนวนเท่ากับที่เขาต้องการ ณ ระดับราคา OP เท่ากับราคาตลาด (OP_m) รูป (1) ซึ่ง

กำหนดโดยอุปสงค์ตลาด (Dm) และอุปทานตลาด (Sm) ระดับราคา OP_m นี้ จะเป็นเส้นอุปสงค์ (D) ระดับรายได้เฉลี่ย (AR) และรายได้เพิ่ม (MR) ของหน่วยธุรกิจรายต่างๆ ในระบบธุรกิจ

สรุป เกษตรกรในภาวะตลาดแข่งขันอย่างสมบูรณ์คือ ยอมรับราคาผลผลิตที่กำหนดโดยอุปสงค์และอุปทานของตลาด เกษตรกรไม่มีอิทธิพลต่ออุปสงค์และอุปทานของตลาด จึงไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตได้ การเพิ่มรายได้หรือกำไรของธุรกิจกระทำได้โดยการลดต้นทุนและปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตเท่านั้น เพราะถ้าเพิ่มราคาในระยะสั้นก็จะกระตุ้นการผลิตให้เพิ่มขึ้นในระยะยาว ราคาตลาดก็จะกลับเข้าสู่ระดับกำไรปกติ

ตลาดแข่งขันอย่างสมบูรณ์ในสภาพความเป็นจริงนั้นไม่มี ตลาดผลผลิตการเกษตรไม่ได้เป็นการแข่งขันอย่างสมบูรณ์ แต่มีลักษณะใกล้เคียงกับการแข่งขันอย่างสมบูรณ์มากกว่าตลาดสินค้าอื่นที่ไม่ใช่สินค้าเกษตร เกษตรกรบางรายมีการผลิตขนาดใหญ่พอที่จะมีอิทธิพลต่อราคาตลาด ข่าวสารการตลาดไม่สมบูรณ์ ผลผลิตยังมีความแตกต่าง และยังมีปัญหาในการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิต อย่างไรก็ตามถ้ามองโดยภาพรวมแล้ว สินค้าผลผลิตการเกษตรเป็นสินค้าที่มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบตลาดการแข่งขันอย่างสมบูรณ์มากที่สุด

2.2) ตลาดผู้ขายผูกขาด (monopoly) ตลาดผู้ขายผูกขาดเป็นตลาดที่มีผู้ขายเพียงรายเดียว ปริมาณการผลิตหรือปริมาณการเสนอขายหรืออุปทานของธุรกิจจึงเป็นอย่างเดียวกันกับของตลาดทั้งระบบ ขณะเดียวกันอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจผูกขาดหนึ่งก็คืออุปสงค์ของตลาดด้วย ผู้ผูกขาดจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นผู้กำหนดราคา (price maker) โดยตรง

การผูกขาดจะเกิดขึ้นได้ด้วยองค์ประกอบต่อไปนี้

ก) ผู้ขายรายเดียวนั้นเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพสูง เทคโนโลยีการผลิตและการจัดการสูงจนผู้ผลิตอื่นไม่สามารถเข้าแข่งขันได้

ข) เป็นผู้ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย เช่น กฎหมายลิขสิทธิ์เกี่ยวกับการประดิษฐ์คิดค้นที่ผู้อื่นไม่สามารถกระทำได้

ค) เป็นผู้ผลิตขนาดใหญ่ เป็นเจ้าของปัจจัยที่ใช้ในการผลิตสินค้านั้นๆ เพียงผู้เดียว ผู้อื่นเข้ามาแข่งขันไม่ได้เพราะไม่มีปัจจัยการผลิต

ง) รัฐบาลเป็นผู้มอบอำนาจให้แต่เพียงผู้เดียว เพราะเป็นสินค้าที่อาจมีผลกระทบต่อสังคมและความมั่นคงของประเทศ เช่น โรงงานยาสูบ การไฟฟ้าฝ่ายผลิต เป็นต้น

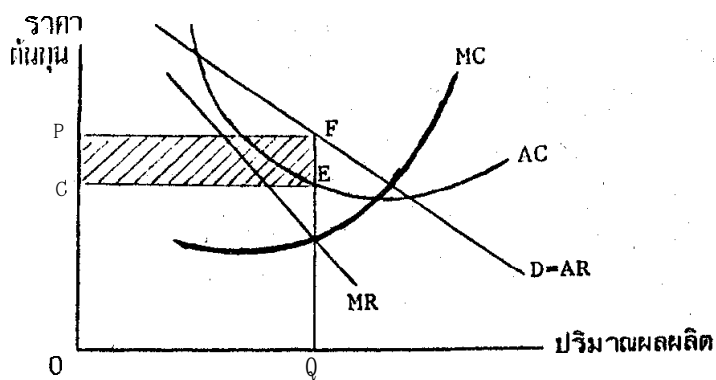
การกำหนดราคาในตลาดผูกขาด แม้ผู้ผูกขาดจะเป็นผู้กำหนดราคา ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้ผูกขาดมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ ที่จะเปลี่ยนแปลงการผลิต และราคาของเขาได้ตามอำเภอใจเสมอไป ด้านอุปสงค์ ถ้าราคาสูงมากเกินไปแม้สินค้าจะเป็นสินค้าต่างชนิดจากผู้ขายรายอื่นๆก็ตาม แต่ก็อาจสามารถใช้ทดแทนกันได้เสมอ การทดแทนกันได้นี้เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ผู้ขายหรือผู้ผูกขาดไม่

สามารถตั้งราคาและกำหนดปริมาณการผลิตตามอำเภอใจได้ ยิ่งในการผลิตหากผลกำไรจากการกำหนดราคาสูงเกินไป ธุรกิจอื่นๆ อาจเข้ามาในการผลิตได้ ยิ่งธุรกิจการเกษตรยังไม่อาจอยู่ในภาวะผูกขาดนี้ได้เพราะเทคโนโลยีการเกษตรสามารถเรียนรู้ได้ง่าย จึงกล่าวได้ว่าการทดแทนได้นี้เองที่เป็นตัวกำหนดความยืดหยุ่นของผลผลิตผูกขาด หากผลผลิตผูกขาดมีสินค้าอื่นๆ ทดแทนได้มาก เส้นอุปสงค์ของผลผลิตจะมีความยืดหยุ่นมาก หากผลผลิตผูกขาดมีสินค้าอื่นทดแทนได้น้อย เส้นอุปสงค์ของผลผลิตผูกขาดจะมีความยืดหยุ่นน้อยหรือมีอำนาจผูกขาดสูง

ในทางปฏิบัติ ผู้ผูกขาดไม่อาจกำหนดราคาได้สูงตามที่ต้องการ นอกจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ถ้าราคาสูงเกินไปอาจเกิดปฏิกิริยาจากผู้ซื้อจนรัฐบาลต้องเข้าควบคุมได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม กำไรส่วนเกินที่เกิดจากราคาสูงนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญมากประการหนึ่งคือ จะเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้ผลิตขยายการผลิตและนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการผลิตมากขึ้น มีผลทำให้ต้นทุนเฉลี่ยในการผลิตระยะยาวลดลง อาจมีผลทำให้ราคาสินค้าลดลงได้เช่นกัน

รูปที่ 8.9

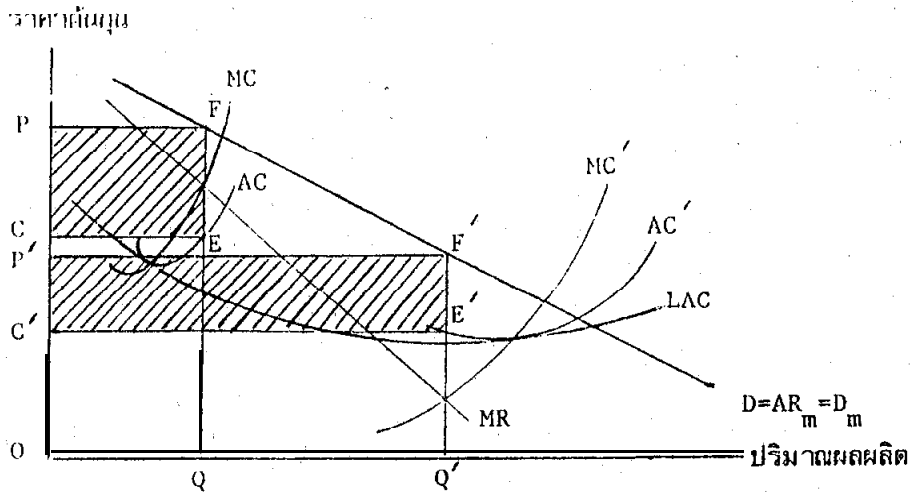
การกำหนดราคาและกำไรส่วนเกินของผู้ขายผูกขาดระยะสั้น

จากรูปที่ 8.9 แสดงหน่วยธุรกิจผูกขาด เส้นต้นทุนเพิ่ม (MC) ส่วนที่อยู่เหนือเส้นต้นทุนเฉลี่ย (AC) ต่ำสุด คืออุปทานของผู้ผลิต (อุตสาหกรรม) ในขณะที่อุปสงค์ (D) ก็เป็นอุปสงค์ของตลาดด้วยการผลิตให้ได้กำไรสูงสุด ผู้ผูกขาดจะผลิตที่ระดับ $MC=MR$ คือผลิตผลผลิตเท่ากับ OQ ราคาเท่ากับ OP ต้นทุนต่อหน่วยเท่ากับ OC กำไรต่อหน่วยเท่ากับ EF กำไรส่วนเกินทั้งหมดเท่ากับ $CEFP$

รูปที่ 8.10

แสดง การกำหนดราคา และกำไรส่วนเกินของผู้ขายผูกขาดระยะยาว

จากรูป 8.10 ในระยะยาวหน่วยธุรกิจผูกขาดจะขยายการผลิตออกไปหรือปรับปรุงการดำเนินงานใหม่ จากธุรกิจเดิมซึ่งมีกำไรส่วนเกิน $CEFP$ โดยผลิตที่ $MC=MR$ ราคา OP ปริมาณผลิต OQ เป็นธุรกิจใหม่ซึ่งมีกำไรส่วนเกินอยู่เช่นเดิมเท่ากับ $C'EF'P$ โดยผลิตที่ $MC'=MR$ ราคาผลผลิตเท่ากับ OP' ปริมาณผลิตเท่ากับ OQ' ต้นทุนระยะยาวลดลงเป็น MC' และ AC' ทำให้ผู้ซื้อสามารถซื้อสินค้าได้ในราคาถูกลง จาก OP เป็น OP' และซื้อสินค้าปริมาณมากขึ้นจาก OQ เป็น OQ' จะเห็นว่าธุรกิจผูกขาดจะมีกำไรส่วนเกินอยู่เสมอแม้ในระยะสั้นหรือระยะยาวทำให้หน่วยธุรกิจต่างๆ ล้วนอยากเป็นผู้ขายหรือผลิตผูกขาดกันทั้งนั้น ธุรกิจการเกษตรที่ริเริ่มใหม่ๆ เป็นผู้ผูกขาดได้ในระยะสั้น เช่น การเลี้ยงจระเข้ ปู นม เลี้ยงตะพาบ เป็นต้น ในระยะยาวผู้ผลิตรายใหม่สามารถเข้ามาแข่งขันได้

2.3) ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด (monopolistic competition)

ลักษณะที่สำคัญของตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด ประกอบด้วย

ก) มีหน่วยธุรกิจจำนวนมาก แต่ไม่มากเกินไปจนผู้ดำเนินธุรกิจแต่ละรายไม่มีผลกระทบต่อตลาด หมายถึงเป็นจำนวนที่ธุรกิจแต่ละรายนั้นยังมีอิทธิพลต่อหน่วยธุรกิจอื่นๆ อยู่ และต้องไม่น้อยจนทำให้ผู้ขายสามารถร่วมมือกันในการกำหนดราคา ปริมาณการผลิตและอื่นๆ

ข) หน่วยธุรกิจแต่ละแห่งมีผลผลิตแตกต่างกัน (product differentiation) แม้จะเป็นสินค้าชนิดเดียวกัน แต่คุณภาพต่างกัน มีการบรรจุหีบห่อ การโฆษณา หรือให้บริการควบคู่กับการขายในลักษณะต่างๆ ทำให้ผู้ซื้อมองเห็นความแตกต่างของสินค้าระหว่างผู้ขาย

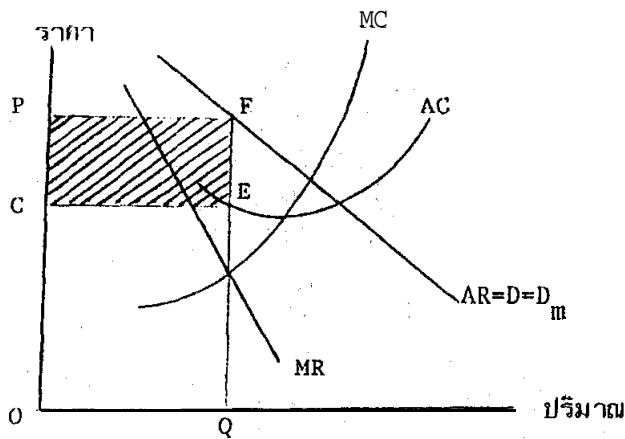
ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด จึงมีลักษณะกึ่งกลางระหว่างตลาดแข่งขันอย่างสมบูรณ์กับตลาดผู้ขายผูกขาด คือถ้าสินค้าของธุรกิจรายใดรายหนึ่งแตกต่างจากรายอื่นๆ อย่างชัดเจนก็จะกลายเป็นตลาดผู้ขายผูกขาด หรือถ้าผู้บริโภคเห็นว่าสินค้าของผู้ขายแต่ละรายเหมือนกัน ตลาดก็จะมีลักษณะเป็นตลาดแข่งขันอย่างสมบูรณ์ได้ ในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาดโดยทั่วไปผู้ขายแต่ละรายจะพยายาม

ทำให้สินค้าของตนแตกต่างจากสินค้าของผู้อื่นให้มากที่สุดด้วยการโฆษณา การให้บริการควบคู่กับการขาย การจัดรูปหีบห่อที่สวยงามและสะดวกต่อการหยิบถือ นโยบายสินเชื่อและให้ส่วนลดรวมทั้งนโยบายอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับราคา

การกำหนดราคาของผู้ขายแต่ละราย จะมีลักษณะเหมือนกับตลาดผู้ขายผูกขาดคือ หน่วยธุรกิจหรือผู้ขายจะกำหนดราคาสินค้า ณ ระดับการผลิตที่จะได้รับกำไรสูงสุด $MC = MR$ (ดูรูป 8.11)

รูปที่ 8.11

แสดง การกำหนดราคาสินค้าของธุรกิจในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด

จากรูป 8.11 หน่วยธุรกิจรายหนึ่งในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด เนื่องจากสินค้าเป็นสินค้าต่างกัน เส้นรายได้เฉลี่ย (AR) ซึ่งก็คือเส้นอุปสงค์ของหน่วยธุรกิจนี้และของตลาดด้วย (D_m) เป็นเส้นอุปสงค์ที่มีความยืดหยุ่นมากกว่าอุปสงค์ในตลาดผู้ขายผูกขาด ราคา OP เป็นราคา ณ จุดกำไรสูงสุด $MC = MR$ ธุรกิจมีกำไรส่วนเกินเท่ากับ CEFP ปริมาณผลิตเท่ากับ OQ

การกำหนดราคาของผู้ขายแต่ละหน่วยอาจแตกต่างกันตามความแตกต่างของตัวสินค้า ผู้บริโภคมาเห็นและเนื่องจากธุรกิจมีกำไรส่วนเกิน ธุรกิจรายใหม่สามารถเข้ามาแข่งขันได้ง่ายคล้ายกับตลาดแข่งขันโดยสมบูรณ์ โดยจะผลิตให้สินค้าแตกต่างกันได้บ้าง ต่างกับตลาดผู้ขายผูกขาดที่ผู้ผลิตรายใหม่เข้าสู่ธุรกิจได้ยากมาก

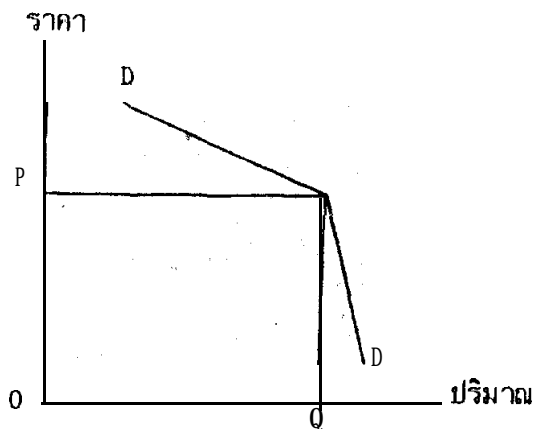
2.4) ตลาดแข่งขันอื่นๆ การกำหนดราคาตามระบบการแข่งขันในตลาดนอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีระบบการแข่งขันในตลาดสินค้าเกษตรอื่นๆ อีกคือ

ก) ตลาดผู้ขายน้อยราย (oligopoly) ลักษณะตลาดที่มีการควบคุมการขายตกอยู่ในมือของหน่วยธุรกิจใหญ่ๆ เพียง 2-3 รายขณะที่ผู้ซื้อที่มีจำนวนมาก มีส่วนแบ่งตลาด (market share) ค่อนข้างสูงและจำนวนพอๆ กัน สินค้าแต่ละรายเป็นชนิดเดียวกันลักษณะเหมือนกัน แต่ก็ไม่สามารถทดแทนกันได้อย่างสมบูรณ์ ตลาดประเภทนี้จะมีธุรกิจผู้นำและผู้ตาม ถ้าผู้นำเปลี่ยนแปลงราคา ธุรกิจผู้ตามจะเปลี่ยนแปลงราคาตามทันที ดังนั้นการแข่งขันกันด้านราคาจึงไม่มี แต่จะแข่งขันกันด้านอื่น เช่น ผลผลิตต่างกันการปรับปรุงสินค้าใหม่ๆ ให้เป็นที่พึงพอใจแก่ผู้บริโภคมากขึ้น

การกำหนดราคาของหน่วยธุรกิจหนึ่งในตลาดประเภทนี้ ถือหลักกำไรสูงสุด ณ จุด $MC = MR$ โดยราคาสินค้าของหน่วยธุรกิจหนึ่งจะเป็นระดับเดียวกับราคาตลาด แต่ก็อาจต่างจากราคาตลาดได้เพราะสินค้าไม่อาจทดแทนกันได้อย่างสมบูรณ์ดังกล่าวแล้ว มีข้อสังเกตในการกำหนดราคาของตลาดผู้ขายน้อยราย ถ้ารายใดขึ้นราคาให้สูงกว่าราคาตลาด รายอื่นมักไม่ขึ้นตาม แต่ถ้ารายหนึ่งลดราคา รายอื่นมักจะลดตามเพื่อแข่งขัน ในกรณีนี้เส้นอุปสงค์จะเป็นเส้นหัก (kinked demand) โดยอุปสงค์มีความยืดหยุ่นสูงในระดับที่เหนือกว่าราคา มีความยืดหยุ่นต่ำในระดับที่ต่ำกว่าราคา (ดูรูป 8.12)

รูปที่ 8.12

แสดงเส้นอุปสงค์หัก

ข) ตลาดผู้ซื้อผูกขาด (monopsony) เป็นตลาดที่มีผู้ซื้อรายเดียว แต่มีผู้ขายหลายราย การกำหนดราคาจึงกำหนดโดยผู้ซื้อเป็นหลักโดยต้องไม่ทำให้ผู้ขายเดือดร้อน ตัวอย่างการขายใบยาสูบของเกษตรกรให้แก่โรงงานยาสูบ เป็นต้น

ค) ตลาดผู้ซื้อน้อยราย (oligopsony) เป็นตลาดที่มีผู้ซื้อรายใหญ่ๆ 2-3 ราย แต่มีผู้ขายเป็นจำนวนมาก การกำหนดราคาในระหว่างผู้ซื้อด้วยกันจะพิจารณาจากคู่แข่งกัน และจะมีลักษณะตรงข้ามกับตลาดผู้ขายน้อยราย หากผู้ซื้อรายหนึ่งเพิ่มราคาซื้อสูงกว่าราคาตลาด ผู้ขายก็จะนำสินค้ามาขายมาก และหากผู้ซื้อรายใดลดราคาซื้อ ผู้ขายก็จะไม่ขายสินค้าให้

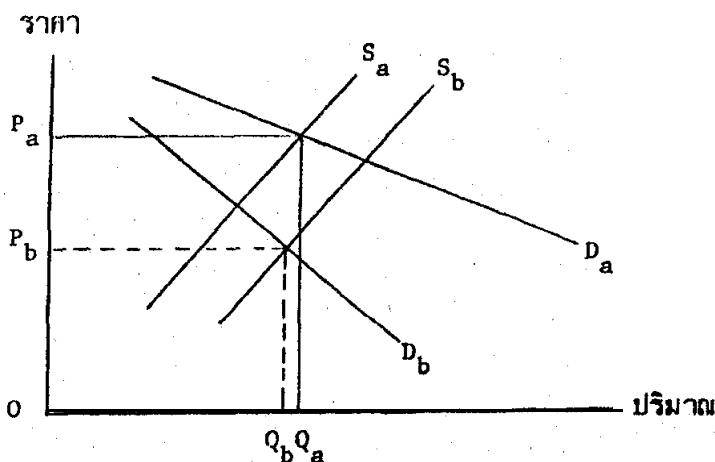
8.2.3 การกำหนดราคาตามปัจจัยองค์ประกอบอื่นๆ

ปัจจัยองค์ประกอบในการกำหนดราคามลผลิตรเกษตร นอกจากต้นทุน ระบบแข่งขันในตลาด ยังมีปัจจัยองค์ประกอบอื่นๆ อีกหลายอย่างที่เป็นตัวกำหนดทำให้ราคาสินค้าแตกต่างกันไปที่จะกล่าวต่อไปนี้ได้แก่ ราคาตามคุณภาพของสินค้า ราคาตามอาณาบริเวณของตลาด ราคาจากการแทรกแซง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า จะกำหนดราคาเนื่องจากปัจจัยประกอบอะไรก็ตามล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักอุปสงค์และอุปทานทั้งสิ้น

1) การกำหนดราคาตามคุณภาพของผลผลิตคุณภาพของผลผลิตได้กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับการจัดชั้นและมาตรฐานผลผลิตการกำหนดราคาตามคุณภาพของสินค้า กำหนดตามอุปสงค์และอุปทานของสินค้าที่มีคุณภาพแตกต่างกัน สินค้าที่มีคุณภาพสูง เส้นอุปสงค์จะมีความยืดหยุ่นมากกว่าสินค้าที่มีคุณภาพต่ำกว่า และมีราคาสูงกว่าสินค้าที่มีคุณภาพต่ำ เนื่องจากสินค้าทดแทนกันได้ ดังนั้นถ้าราคาสินค้าคุณภาพสูงเพิ่มขึ้นเนื่องด้วยอุปสงค์เปลี่ยน คนก็จะหันมาซื้อสินค้าคุณภาพต่ำทดแทน ทำให้ราคาสินค้าคุณภาพต่ำเพิ่มขึ้นด้วย (ดูรูป 8.13) ประกอบ

รูปที่ 8.13

แสดง การกำหนดราคามลผลิตรเกษตรตามคุณภาพ

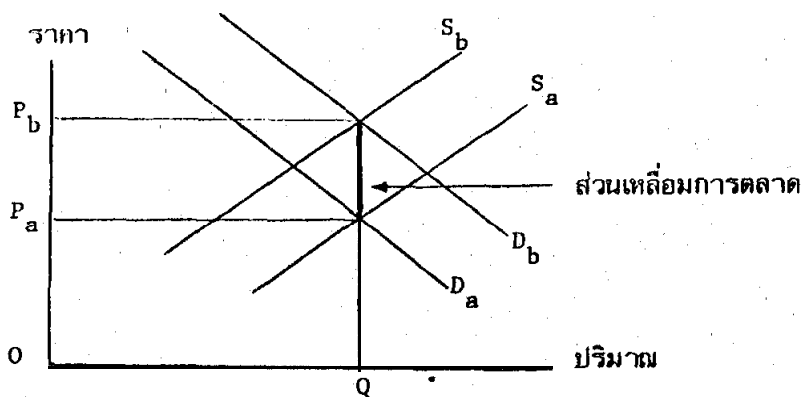

จากรูป 8.13 D_a , S_a เป็นอุปสงค์และอุปทานของสินค้าที่มีคุณภาพดี D_b , S_b เป็นอุปสงค์และอุปทานสินค้าที่มีคุณภาพต่ำ ราคาสินค้าคุณภาพดีเท่ากับ OP_a ซึ่งสูงกว่าราคาสินค้าคุณภาพต่ำ OP_b โดยสินค้าที่มีคุณภาพแตกต่างกันนี้เป็นชนิดเดียวกัน

2) การกำหนดราคาตามอาณาบริเวณของตลาด หรืออาจจะเรียกว่าการกำหนดราคาตามส่วนเหลือการตลาด ราคาตามอาณาบริเวณเป็นราคาที่ตลาดต่างๆ ได้แก่ราคาที่ฟาร์ม ราคาที่ตลาดกลาง ราคาที่ตลาดขายปลีก ราคาที่ตลาดต่างๆ ดังกล่าวจะแตกต่างกันไปตามค่าใช้จ่ายต้นทุนการตลาด รวมทั้งกำไรของผู้ดำเนินการตลาด ซึ่งก็คือส่วนเหลือการตลาดนั่นเอง และสามารถอธิบายได้ในลักษณะเดียวกันกับการกำหนดราคาตามต้นทุนที่ได้กล่าวมาแล้ว

รูปที่ 8.14

การกำหนดราคาตามส่วนเหลือการตลาด

- D_a เป็นอุปสงค์ของผลผลิตที่ฟาร์ม (พ่อค้ารวบรวมผลผลิต)
- D_b เป็นอุปสงค์ของผลผลิตที่ตลาดขายปลีก (ผู้บริโภค)
- S_a เป็นอุปทานของผลผลิตที่ฟาร์ม (ผู้ผลิต)
- S_b เป็นอุปทานของผลผลิตที่ตลาดขายปลีก (พ่อค้าขายปลีก)
- P_a เป็นราคาที่ฟาร์ม
- P_b เป็นราคาตลาดขายปลีก (กำหนดจาก P_a + ส่วนเหลือ)
- $P_a P_b$ เป็นส่วนเหลือการตลาด (ต้นทุนการตลาด + กำไรพ่อค้าเท่ากับ $P_b \cdot P_a$)

4) การกำหนดราคาโดยการแทรกแซง

ผลผลิตการเกษตรหลายชนิด เช่น ข้าว น้ำตาล ถั่วเหลือง และผลผลิตอื่นๆที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและจำเป็นต่อการครองชีพของคนส่วนใหญ่ การกำหนดราคาอยู่บนพื้นฐานของกลไกตลาดหรือตามอุปสงค์และอุปทานของมัน จะพบว่าบางครั้งบางเวลาราคาอาจสูงเกินไป ทำให้ผู้บริโภคเดือดร้อน หรืออาจต่ำเกินไปทำให้ผู้ผลิตเดือดร้อน อันจะขยายผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจโดยรวม เป็นเหตุให้ฝ่ายควบคุมนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศ (รัฐบาล) ต้องเข้าแทรกแซงเรื่องราคา ด้วยการกำหนดราคาขั้นต่ำหรือขั้นสูงแล้วแต่กรณี เป็นการกำหนดราคาระยะสั้นๆเฉพาะสินค้า(เช่นรายละเอียกในบทบาทของรัฐบาลกับตลาดสินค้าเกษตร)

8.3 ความเคลื่อนไหวของราคामลผลิตการเกษตร

ดังได้ทราบมาแล้วในข้อ 7.1.2 เกี่ยวกับลักษณะพิเศษของราคามลผลิตการเกษตร ว่ามีความไม่แน่นอนสูง ราคาจะเคลื่อนไหวขึ้นลงอยู่เสมอ ตราบเท่าที่การผลิตยังขึ้นอยู่กับธรรมชาติ การเคลื่อนไหวของราคามลผลิตเกษตรอาจแบ่งออกได้ 4 ลักษณะ คือ

1) ลักษณะการเคลื่อนไหวแบบแนวโน้ม (trend movement) เป็นการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของราคาเป็นระยะเวลายาวนานหลายปี โดยมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของอุปสงค์เป็นส่วนใหญ่ คือเมื่อประชากรเพิ่มขึ้น เศรษฐกิจขยายตัว ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้ความต้องการเพิ่มขึ้น ขณะที่อุปทานก็ปรับตัวสอดคล้องไปกับอุปสงค์ที่เพิ่มขึ้น มีผลทำให้การเคลื่อนไหวขึ้นลงของราคาเปลี่ยนไปปีละเล็กน้อย แสดงให้เห็นแนวทางการเคลื่อนไหวของราคาในระยะยาวว่าเป็นไปทางใด และจากแนวโน้มนี้ทำให้สามารถพยากรณ์ราคาได้

การวิเคราะห์แนวโน้มของราคามลผลิตอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นต้องอาศัยข้อมูลราคามลผลิตนั้นในแต่ละปีในช่วงเวลาหนึ่งที่ผ่านมาซึ่งอาจจะเป็น 10-20 ปี คำนวณหาลักษณะของแนวโน้มตามวิธี ordinary least square method พิจารณาความสัมพันธ์ของราคากับเวลาในช่วงดังกล่าว ในรูปสมการแนวโน้มคือ

$$Y_t = a + bT$$

โดย Y_t = ราคามลผลิตที่จะวิเคราะห์ในปีที่ t
 T = ปีที่ใช้ในการวิเคราะห์

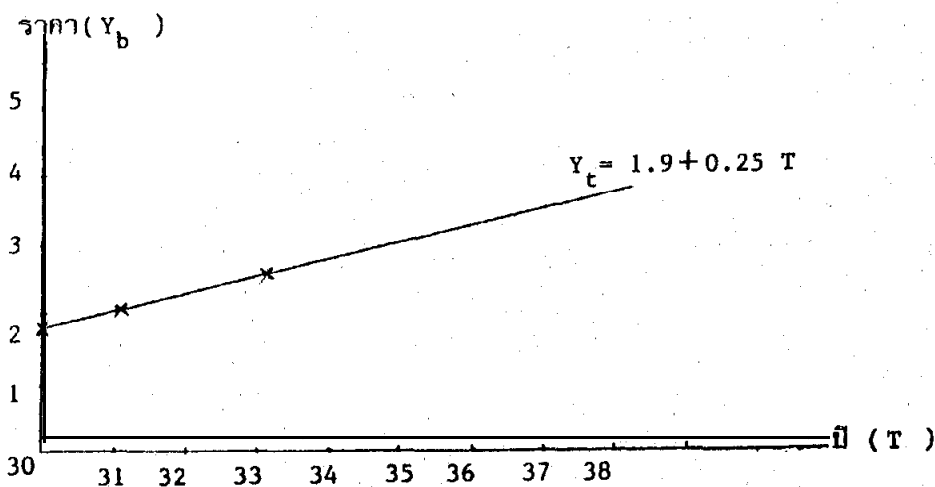
สมมุติ สามารถคำนวณหาค่าความเปลี่ยนแปลงของราคาข้าวเปลือกตามลักษณะของแนวโน้มได้เป็น

$$Y_t = 1.90 + 0.25T \quad (1 \text{ 1000 บาท/ตัน})$$

จากสมการนี้แสดงให้เห็นทราบว่าราคาข้าวเปลือกมีแนวโน้มสูงขึ้นปีละ 0.25 พันบาทต่อตันหรือสูงขึ้นปีละ 250 บาทต่อตัน แนวโน้มของราคาข้าวเปลือกที่สูงขึ้นนี้ถ้าจะให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ต้องขจัดอิทธิพลของเงินเฟ้อออกไปด้วยโดยใช้ ดัชนีราคาผู้บริโภค (consumer price index) เป็นตัวปรับ สมการแนวโน้ม $Y_t = 1.90 + 0.25T$ สามารถแสดงในเชิงกราฟได้ดังรูปที่ 8.15 แสดงให้เห็นแนวโน้มของราคาข้าวเปลือกที่เพิ่มขึ้นทุกปี จากปี 2530 ถึงปี 2538

รูปที่ 8.15

แสดง ความเคลื่อนไหวแนวโน้มราคาข้าวเปลือก

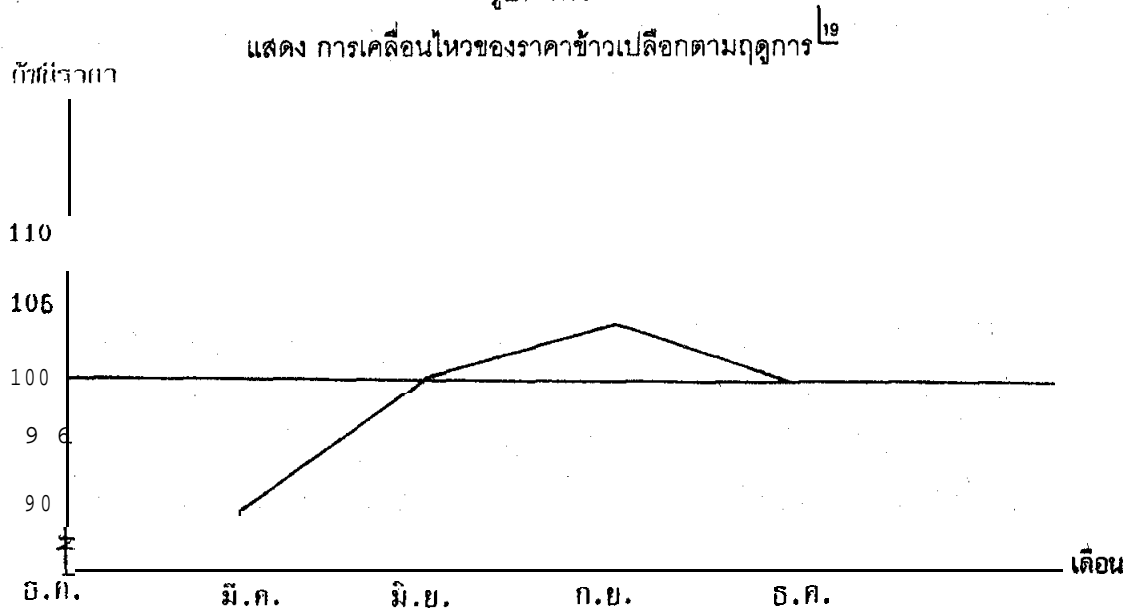
2) ลักษณะการเคลื่อนไหวตามฤดูกาล (Seasonal fluctuation)

เป็นการเคลื่อนไหวของราคาในระยะสั้นภายใน 1 ปี โดยราคาจะเคลื่อนไหวแตกต่างกันไปในแต่ละเดือน การเคลื่อนไหวตามฤดูกาลของราคามลผลิตรเกษตรมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของปริมาณความต้องการเสนอซื้อที่มีเพิ่มขึ้น-ลดลงตามฤดูกาล ตามเทศกาลต่างๆ เช่น ความต้องการผลผลิตในฤดูหนาว ฤดูร้อนจะแตกต่างกัน หรือหน้าเทศกาล เช่น สงกรานต์ ตรุษจีน เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงด้านปริมาณการเสนอขาย ซึ่งเป็นไปตามลักษณะทางชีววิทยาของผลผลิตการเกษตรซึ่งเป็นตัวกำหนดการขายออกสู่ตลาด เพราะผลิตได้เฉพาะฤดูกาลไม่สามารถเก็บรักษาไว้ได้โดยง่าย ทำให้บางเดือนผลผลิตออกสู่ตลาดมาก บางเดือนผลผลิตออกสู่ตลาดน้อย

โดยปกติ ราคามักจะต่ำสุดในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วราคาจะค่อยๆเพิ่มสูงขึ้นจนสูงสุดก่อนถึงฤดูเก็บเกี่ยวในปีถัดไป การที่ราคาสูงขึ้นหลังจากเก็บเกี่ยวแล้วนั้น นอกจากอุปทานจะลดลงส่วนหนึ่งแล้ว อีกส่วนหนึ่งที่ราคาสูงขึ้นก็เพื่อให้คุ้มทุนการตลาดในการเก็บรักษาผลผลิตและตอบแทนการเสี่ยงภัยที่ต้องเก็บรักษาด้วย โดยเฉพาะผลผลิตที่เน่าเสียง่ายจะมีต้นทุนการเก็บรักษาสูงกว่าผลผลิตที่เน่าเสียยาก

การเคลื่อนไหวของราคาตามฤดูกาลของแต่ละเดือนในช่วง 1 ปี นั้น สามารถวัดได้จากค่าของดัชนีราคาตามฤดูกาล (seasonal price index) ซึ่งบอกให้ทราบได้ว่า ราคาในแต่ละเดือนเป็นร้อยละเท่าใดของราคาเฉลี่ยทั้งปี (ดูรูปที่ 8.16)

รูปที่ 8.16

3) ลักษณะการเคลื่อนไหวตามวัฏจักร (cyclical fluctuation)

เป็นลักษณะการเคลื่อนไหวของราคาผลผลิตการเกษตรขึ้นลงซ้ำๆกันเป็นช่วงๆ แต่ละช่วงอาจเป็นรายปีหรือมากกว่า เช่น ราคาขึ้นสูงสุดหรือลดลงต่ำสุดในทุก 2-3 ปี เป็นต้น โดยแต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงไม่จำเป็นต้องเท่ากันแต่ก็ใกล้เคียงกัน ลักษณะการเคลื่อนไหวของราคาแบบวัฏจักร มักเกิดขึ้นกับผลผลิตที่มีระยะเวลาการผลิตนาน ได้แก่พวกปศุสัตว์ และพวกไม้ยืนต้น พืชหรือสัตว์พวกนี้ในระยะที่อุปทานมีมากราคาจะตกต่ำ ดังนั้นในรอบผลผลิตถัดไปเกษตรกรจะลดการผลิต อุปทานน้อยลงทำให้ราคาสูงขึ้น และจากราคาที่สูงนี้เองจะเป็นสิ่งจูงใจให้เกษตรกรขยายการผลิต ทำให้อุปทานมากขึ้นและราคาก็ต่ำลงอีก เป็นเช่นนี้หมุนเวียนต่อเนื่องกันไปแบบวัฏจักร ปรากฏการณ์ของราคาผลผลิตการเกษตรที่ปรากฏอยู่เสมอ เช่น การเลี้ยงหมู ในช่วงที่หมูมีราคาแพง จะมีผู้ลงทุนเลี้ยงหมูเป็นจำนวนมาก หลังจากนั้นราว 2-3 ปี ปริมาณหมูจะออกขายมากในท้องตลาดทำให้ราคาดูหมสูงเป็นตกต่ำ จนผู้ลงทุนเลี้ยงหมูหยุดลงทุน ใน 2-3 ปีต่อมาปริมาณหมูจะมีน้อยทำให้ราคาดูหมสูงขึ้นอีก การลงทุนเลี้ยงจะมีมากขึ้นอีก เป็นเช่นนี้หมุนเวียนไม่สิ้นสุดหากขาดการวางแผนและคาดคะเนราคาที่เหมาะสม

¹⁹ ไพฑูรย์ รอดพิณีจ (อ้างแล้ว) หน้า 75

ทฤษฎีแมนงุม

ลักษณะการเคลื่อนไหวแบบวัฏจักรนี้อธิบายได้ตามทฤษฎีแมนงุม (Cobweb theorem)

ทฤษฎีนี้มีข้อสมมติฐานที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ คือ

- 1) ผลผลิตจะต้องใช้เวลาในการผลิต นานพอสมควร มีระยะเวลาในการผลิตแน่นอน 1 ฤดูกาลผลิต และในระยะเวลาอันนั้นไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการผลิตเพื่อตอบสนองราคาในทันทีได้
- 2) ผู้ผลิตจะทำการผลิตขึ้นอยู่กับราคาปัจจุบันหรือราคาในปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะเป็นราคาในปีที่ผ่านมา (P_{t-1}) โดยไม่สนใจราคาที่เกิดขึ้นเมื่อผลผลิตออกสู่ตลาด
- 3) ผู้ผลิตต้องมีผลผลิตเป็นจำนวนมากและต่างเป็นอิสระต่อกันและไม่มีการเก็บรักษาสินค้า (สินค้าคงคลัง) ทั้งในฟาร์มและในระบบตลาด
- 4) ผู้ผลิตทุกคนมีพฤติกรรมเหมือนกัน คือมีความล่าช้าในการผลิต โดยเฉพาะล่าช้ากับราคาเท่ากับ 1 ฤดูกาลผลิต หรือ 1 ปี²⁰ กล่าวคือผลผลิตในปีนี้ (t) เนื่องมาจากราคาในปีที่แล้ว ($t-1$) ผลผลิตในปีหน้า ($t+1$) เนื่องมาจากราคาในปีนี้ (t) ดังนั้น

$$\text{ฟังก์ชันของอุปทานจะเป็น} \quad Q_t = c + dP_{t-1}$$

ฟังก์ชันของอุปสงค์ ปริมาณซื้อและราคาจะอยู่ในปีเดียวกัน

$$Q_t = a - bP_t$$

ดุลยภาพของราคา : อุปสงค์ = อุปทาน

$$\text{นั่นคือ } a - bP_t = c + dP_{t-1}$$

$$bP_t - dP_{t-1} - (a - c) = 0$$

เป็นสมการต่างเวลา (difference equation) เกิดขึ้นในตลาดผลผลิตการเกษตรทั่วไป แสดงให้เห็นว่า ในเวลาต่างกันนั้น การผลิตและการจำหน่ายจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีผลต่อราคาอย่างไร ซึ่งตามสภาพความเป็นจริง การผลิตการเกษตรที่อธิบายได้ตามทฤษฎีนี้ เป็นธุรกิจการเกษตรที่ยังไม่พัฒนา คือการผลิตยังตกอยู่ภายใต้อิทธิพลธรรมชาติสูง ผลิตได้ปีละ 1 ครั้ง อุปทานมีความยืดหยุ่นน้อยมาก

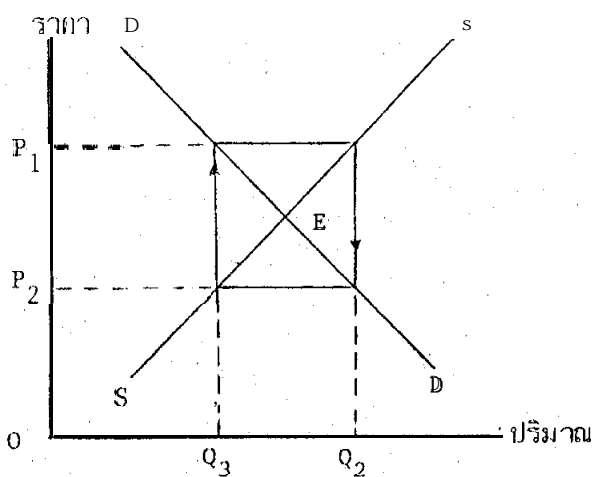
20 นั่นคือ คำอธิบายที่นักเศรษฐศาสตร์การเกษตร (ข้างแล้ว) หน้า 51

ลักษณะของทฤษฎีโยแมงมุม มี 3 ลักษณะ ได้แก่

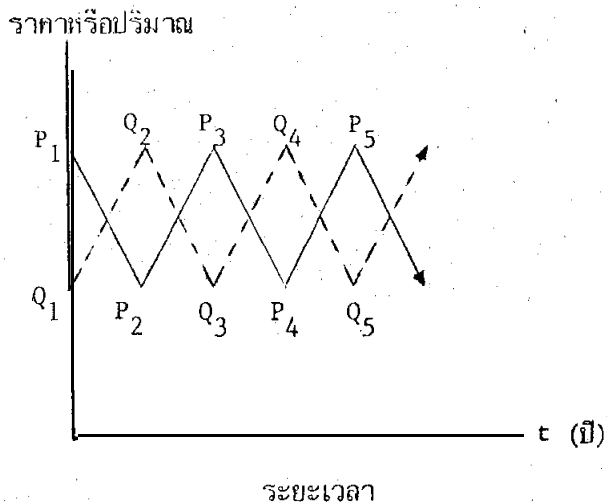
3.1) แบบวัฏจักรต่อเนื่อง (continuous cycle) เป็นลักษณะของโยแมงมุมหมุนรอบจุดดุลยภาพ (perpetual oscillation) เนื่องจากเส้นอุปสงค์และเส้นอุปทานมีค่าความยืดหยุ่นเท่ากัน หรือมีความลาดเอียง (slope) เท่ากัน เช่น $P=40-2Q$ และ $P=-6+2Q$ เมื่อความลาดเอียง $|2| = 2$

รูปที่ 8.17

ทฤษฎีโยแมงมุมชนิดวัฏจักรต่อเนื่อง

(ก)

(ข)

แสดง time path ของ P, Q

จากรูป 8.17 (ก) สมมุติในปีที่ 1 (t) ราคา OP_1 เป็นราคาที่สูง จะจูงใจให้เกษตรกร ผลิตผลผลิตในปีที่ 2 (t+1) เท่ากับ OQ_2 ซึ่งเป็นปริมาณผลิตที่มากทำให้ราคาในปีที่ 2 ลดลงเหลือ OP_2 ซึ่งเป็นราคาที่ต่ำมาก ในปีที่ 3 (t+2) ผู้ผลิตจะลดการผลิตเป็น OQ_3 ซึ่งเท่ากับในปีที่ 1 (t) เป็นปริมาณที่น้อยมากทำให้ราคาในปีที่ 3 สูงขึ้นเป็น OP_3 เท่ากับปีที่ 1ct หมุนเวียนเช่นนี้เรื่อยๆ ไปไม่สิ้นสุด โดยผู้ผลิตแต่ละคนต่างมีพฤติกรรมเช่นเดียวกัน คือ กำหนดปริมาณผลิตในปี t จากราคาในปี t-1

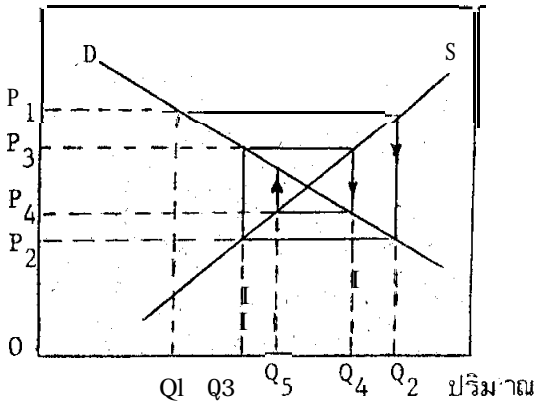
พฤติกรรมการผลิตที่สามารถอธิบายได้ตามทฤษฎีโยแมงมุมดังกล่าวนี้มักเป็นการผลิตการเกษตรแต่ดั้งเดิม ของผลผลิตที่ผลิตได้ปีละครั้ง ภาวะการผลิตดังกล่าวนี้หากได้รับการพัฒนาให้สามารถผลิตได้หลายครั้งตลอดปี เช่น สามารถควบคุมน้ำ และปัจจัยอื่นๆ ได้โดยไม่ขึ้นอยู่กัธรรมชาติ อิทธิพลของวัฏจักรตามทฤษฎีโยแมงมุมจะลดความสำคัญลงจนหมดไปได้ดังเช่น การผลิตทางภาคอุตสาหกรรม

2) แบบวัฏจักรเข้าหาจุดดุลยภาพ (convergent cycle) ลักษณะโয়แมงมุ่มจะมีลักษณะหนุมเข้า (damped oscillation) เกิดขึ้นในกรณีที่มีความยืดหยุ่นของอุปทานน้อยกว่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ หรือความลาดเอียง (slope) ของอุปทานมากกว่าอุปสงค์ เช่น $P = 12 - Q$ และ $P = -6 + 1.5Q$ คือ $|1.5| > |1|$ ดังรูปที่ 8.18

รูปที่ 8.18

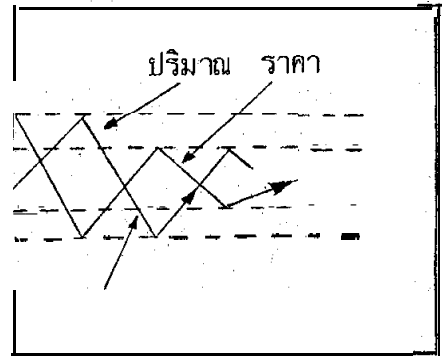
ทฤษฎีโয়แมงมุ่มชนิดวัฏจักรหนุมเข้า

ราคา

(ก)

ราคา, ปริมาณ

(ข)

ระยะเวลา

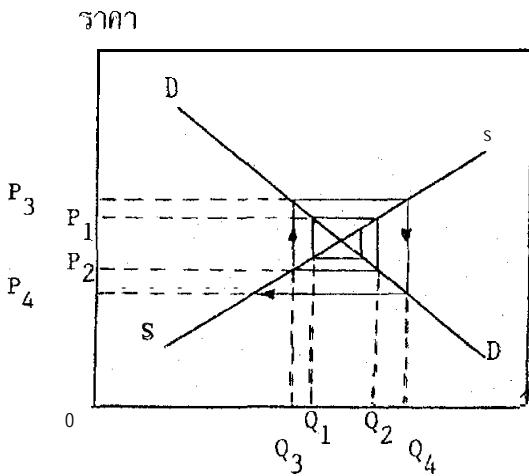
(ข)

แสดง time path ของ P, Q

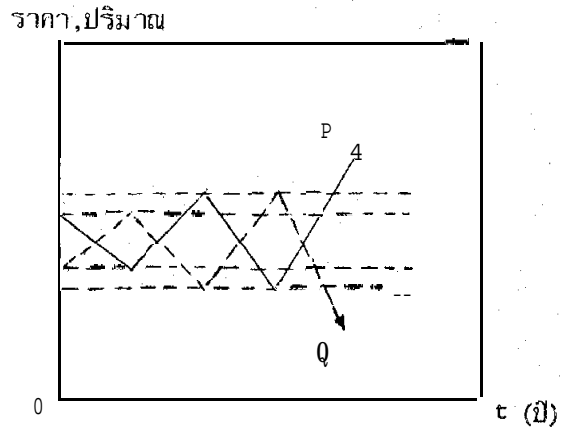
จากรูป 8.18 (ก) จะเห็นว่า ณ ราคา OP_1 ของปีที่ 1 (t) เป็นราคาที่สูงเพราะปริมาณผลิตมีเพียง OQ_1 ซึ่งน้อยกว่าจากราคา OP_1 ในปีที่ 1 (t) นี้ ชักจูงให้ผู้ผลิตต่างก็ผลิตเป็นจำนวนมากในปีที่ 2 (t+1) เท่ากับ OQ_2 ทำให้ราคาในปีที่ 2 นี้ ต่ำมากเท่ากับ OP_2 ผู้ผลิตในปีที่ 3 (t+2) ต่างก็ผลิตน้อยลงคือมีผลผลิตเท่ากับ OQ_3 ทำให้ราคาในปีที่ 3 สูงขึ้นเป็น OP_3 ปีที่ 4 (t+3) ก็จะมีผลผลิตมากขึ้นเป็น OQ_4 ราคาจะเป็น OP_4 เป็นเช่นนี้เรื่อยไป เนื่องจากความยืดหยุ่นของอุปทานน้อยกว่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ วัฏจักรที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะวิ่งเข้าหาจุดดุลยภาพ ดู time path และ Q ในรูป 8.18 (ข) ประกอบ

3) แบบวัฏจักรออกจากจุดดุลยภาพ (divergent cycle) ลักษณะโয়แมงมุ่มจะเป็นแบบหนุมออก (explosive oscillation) เกิดขึ้นในกรณีที่มีความยืดหยุ่นของอุปทานมากกว่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ หรือความลาดเอียง (slope) ของอุปทานน้อยกว่าของอุปสงค์ เช่น $P = 20 - 1.5Q$ กับ $P = -b + Q$ คือ $|1| < |1.5|$

ทฤษฎีเกมมัมชนิดวัฏจักรหมุนออก

(ก)

(ข)

Time path ของ P, Q

5) ลักษณะการเคลื่อนไหวตามเหตุการณ์ผิดปกติ (irregular fluctuation)

ความเคลื่อนไหวของราคาเนื่องจากเหตุการณ์ผิดปกติ นั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงของราคาผลผลิตการเกษตรที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ เพราะเป็นเหตุการณ์ผิดปกติ เช่น น้ำท่วม พายุ โรคระบาด แห้งแล้ง สงคราม ฯลฯ เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นผลจากด้านอุปทานของสินค้ามากกว่าอุปสงค์ และโดยปกติแล้วการเคลื่อนไหวของราคา อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ผิดปกติ อาจเกิดขึ้นได้ทั้งระยะยาวและระยะสั้นก็ได้ ไม่แน่นอน และไม่อาจคาดการณ์ได้ ดังนั้นการเคลื่อนไหวราคาผลผลิตการเกษตรเนื่องมาจากเหตุการณ์ผิดปกติจึงมักไม่ค่อยมีการศึกษาวิเคราะห์กัน อย่างจริงจังก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์จะเกิดขึ้น